

"Herşeye, o şeyin kabiliyet-i mahiyetine göre kemal-i mizan ve intizam ile biçilip hüsn-ü san'at ile tertib edilip, en kısa yolda, en güzel bir surette, en hafif bir tarzda,.." Sadece "en kısa yolda ve en hafif bir tarzda" ifadelerini izah eder misiniz?

"Her şeye, o şeyin kabiliyet-i mahiyetine göre kemal-i mizan ve intizam ile biçilip hüsn-ü san'at ile tertib edilip, en kısa yolda, en güzel bir surette, en hafif bir tarzda, istimalce en kolay bir şekilde, (meselâ kuşların elbiselerine ve her vakit tüylerini kolayca oynatmalarına ve istimal etmelerine bak), hem israfsız, hikmetli bir tarzda vücut vermek, suret giydirmek, eşya adedince dillerle bir Sâni-i Hakîmin vücub-u vücuduna şehadet ve bir Kadîr-i Alîm-i Mutlaka işaret ederler."(1)

"En kısa yol"dan maksat, sonuca giden yolun uzun değil kısa tutulmasıdır. Mesela, buğday tohumunun buğday olma serüveni makul olan en kısa yoldur. Yani İlahi hikmet tarafından tohumun buğday olma süreci gereksiz bir şekilde uzatılmayıp en kısa yol tercih edilmiştir.

Kâinattaki bütün sebep sonuç ilişkilerine baktığımızda, en kısa yol tutma prensibinin hepsinde geçerli olduğunu görüyoruz.

"En hafif" tabiri de benzer bir anlama gelmektedir. Yani Allah kâinatta iş görürken en kısa ve en hafif yolu tercih ederek iş görüyor demektir. Tabi buradaki **kısa** ve **hafif** tabirleri insan açısidandır; Allah açısından kısa uzun, ağır hafif diye bir şey söz konusu değildir. Çünkü Allah'ın kudreti sonsuz olduğu için, onun nazarında kısa uzun, ağır hafif, yaş kuru, zor kolay diye bir şey söz konusu değildir.

Hikmetle bir şeyin en kısa ve en verimli bir şekilde elde edilme yoludur. Öyle ise bir şeyi kısa ve verimli bir şekilde elde etmek mümkün iken, uzun ve verimsiz bir yolu takip etmek hem hikmetsiz hem de israflı hareket etmek anlamına gelir.

Mesela, İstanbul'a gitmek isteyen birisi kısa ve güvenli bir yolu bırakıp uzun ve güvensiz bir yol ile gitse, bu adam hem hikmetsiz hem de israflı hareket etmiş olur. Zira uzun yol çok masraf olacağı için, iktisat ile bağdaşmaz, uzununu kısaya tercih ettiği için de hikmeti yani faydayı terk etmiş olur. Halbuki Allah kâinatta iş ve icraatlarını iktisat ve hikmet ile yapıyor.

Mesela, Allah bir karaciğere dört yüz vazife takmak yerine her vazife için ayrı bir karaciğer yaratsa idi, insan büyük bir et parçası haline gelir, hikmet ve iktisada uygun düşmeyen bir şekle bürünürdü.

Yine bir ton elma için bir ağaç yaratmak yerine her bir elma için ayrı bir ağaç yaratmış olsa idi daha kısa, daha hafif ve daha kolay bir yolu terk etmiş olurdu. Ve hikmet ve iktisada zıt hareket etmiş olurdu. Örnekleri çoğaltmak mümkün.

Bu sebeple Allah her şeyde en hafif sureti, en kısa yolu en kolay tarzı en faydalı şekli takip ediyor ki, bu hem iktisat hem de hikmet oluyor.

(1) bk. [Sözler, Otuz Üçüncü Söz, On Beşinci Pencere.](#)